

Стегніцька Л. В.,

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

СТАТУС ВІДПРІЗВИЩЕВИХ УТВОРЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ СТОМАТОЛОГІЧНІЙ ЛЕКСИЦІ

Розглянуто статус відпрізвищевих утворень в англійській стоматологічній лексиці, які присутні майже у всіх понятійних полях субмови "стоматологія". Здійснено спробу простежити динамічні процеси транспозиції відпрізвищевих утворень в апелятиві.

Ключові слова: епоніми, статус, стоматологічна лексика, апелятив, пропріатив.

Рассматривается статус отфамильных образований в английской стоматологической лексике, которые присутствуют практически во всех понятийных полях субязыка "стоматология". Осуществлена попытка проследить динамические процессы транспозиции отфамильных образований в аппелятивы.

Ключевые слова: эпонимы, статус, стоматологическая лексика, аппелятив, проприатив.

This article deals with the status of eponymic units in English stomatological lexis. These units are present almost in all concept fields of stomatology. An attempt is made to reveal the way of transposition of eponymic units into appellatives.

Key words: eponym, status, stomatological lexis, appellative, proprietary.

Постановка наукової проблеми та її значення. Нові відкриття та обмін знаннями в галузі медицини, зокрема в стоматології, сприяють інтенсивному розвитку її термінологічного фонду. Серед численних шляхів поповнення стоматологічної лексики особливе місце відводиться композитам апелятивів, до складу яких входить відпрізвищевий компонент. Відпрізвищеві утворення, тобто епоніми, – це особливий пласт лексики, який цікавий з точки зору когнітивних процесів антропоцентричного характеру, що є притаманним всім етапам розвитку медицини як науки.

Актуальність. Основними положеннями сучасної ономастичної теорії є твердження того, що власні назви – знаки вторинні. Їхня вторинність проявляється у втраті зв'язку первинної семантики слова, від якого вони походять. Семантика таких назв не то що відсутня, але в процесі використання стирається. Як результат, проблема співвідношення власних та загальних назв, питання їхнього лінгвістичного та когнітивного статусу є актуальною на часі. Дане дослідження зумовлене недостатнім вивченням англійських медичних термінологічних одиниць з відпрізвищевим компонентом з позиції когнітивної термінології субмови "стоматологія". Адаже когнітивний потенціал відпрізвищевих утворень та набуття ними додаткових значень – це динамічний процес, що призводить до їхньої транспозиції в апелятиви.

Об'єктом аналізу є особливості функціонування та когнітивний потенціал англійських стоматологічних епонімів.

Мета дослідження – здійснити комплексне вивчення стоматологічної лексики англійської мови, виявити когнітивні чинники, які впливають на значення та функціональні особливості епонімів, та прослідкувати їхній статус.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Розвиток лексики кожної галузі науки проходить від свого зародження до розквіту складний і довгий шлях: тут постійно здійснюється добір одних мовних засобів, відкидання інших, спеціалізація відібраних [5, с. 211]. Основним джерелом поповнення мови термінами були грецька та латинська мови, але з часом цю роль перейняли на себе європейські мови – спочатку французька, а потім англійська. Французька та англійська мови стали, фактично, найбільшими донорами у новітній історії європейських мов, через те що засвоїли латинську лексику в досить великому обсязі. У ХХ столітті на зміну французькій поступово прийшла англійська, яка протягом останніх десятиліть набула дуже широкої популярності та майже повністю витіснила французьку мову з міжнародного спілкування [10, с. 116]. Терміни, терміносистеми і термінологія як цілий лексичний пласт є предметом аналізу багатьох дослідників. І з кожним роком зацікавленість проблемою термінології зростає. Впродовж останніх років з'явилися праці, спрямовані на вивчення епонімів, як одного з способів термінотворення. Це викликано надзвичайним ростом значимості термінології, яка є прямим відображенням особливої ролі науки в сучасному суспільстві [3, с. 3].

Вивченням власних імен займаються Р. Миккульчик (фізичні терміни), В. Лисенко (анатомічні терміни), Н. Місник (клінічні терміни), Є. Какзанова (математичні, медичні терміни), Т. Лепеха (терміни судової медицини), О. Маковська (терміни пластичної хірургії), Р. Стецюк (кардіологічні терміни). Відпрізвищеві утворення субмови "стоматологія" в англійській мові ще не були предметом дослідження, хоча поодинокі згадки зустрічаються у низці публікацій В. Синиці [11], Н. Соловйової, А. Семисюк [12], М. Дзюби [4], О. Маковської [9], Н. Бицко [1] та інші.

Словосполучення, до складу яких входять прізвища осіб, і які з часом стають повноправними термінами та активно використовуються в професійному мовленні, все частіше зустрічаються в англійській стоматологічній лексиці. Професійне мовлення – це комунікативна ситуація, в якій співрозмовники проникають в понятійне поле один одного. Отже, для повного розуміння комунікантів, їхні фрейми мають повністю співпадати. Відсутність у свідомості схожих когнітивних моделей перешкоджає адаптації комунікативних дій стосовно певної ситуації. Стратегія поведінки учасників комунікації у сфері науки реалізується за допомогою конкретних мовних вчинків, спричинених шляхом підбору оптимальних засобів і способів комунікації. Тому при вивченні лексичного складу фахового мовлення основна увага приділяється термінологічній лексиці, що сприяє опануванню мови спеціальності. Адаже знання цих назв для дипломованого лікаря, викладача, науковця важливе насамперед із професійних позицій. Фахівці широко користуються термінами-епонімами, що сприяє професійній компетенції та підвищує інтелектуальний рівень медика, адже в епонімі закладена частина історії, культури, яка творилася великими сподвижниками медичної галузі знань, починаючи від найдавніших часів, до сьогодення [7, с. 66].

Власні назви є одним із важливих джерел дослідження лексичного складу, словотвору і звукової системи мови, нерідко можуть бути єдиною основою суджень про хронологію і територіальне поширення мовних фактів, мають велике значення для вивчення історії лексики. Образно кажучи, – це мова, архів, літопис землі, це унікальні мовні пам'ятки; структурно майже не змінюючись, вони несуть із глибини століть інформацію про людей, які дали назву відповідним об'єктам [6, с. 135-136].

Завдяки епонімам можна дослідити етимологію того чи іншого терміна та внесок кожного вченого у його становлення.

Для прикладу згадаємо невростоматологічний синдром Мелькерссона-Розенталя (Melkersson-Rosenthal syndrome), який ще називають синдромом Россолімо-Мелькерссона-Розенталя (Rossolimo-Melkersson-Rosenthal syndrome). У 1928 році швейцарський лікар Мелькерссон описав хворого з рецидивуючим парезом лицевого нерва і стійким набряком губ. В 1931 році німецький невропатолог Розенталь вказав на третій синдром цього захворювання – складчастий або скротальний язик. Отже, захворювання, яке характеризується невритом лицевого нерва, набряком обличчя і складчастим язиком, було названо синдромом Мелькерссона-Розенталя. На триаду симптомів, характерних для даного захворювання ще в 1901 році вказав російський невропатолог Г. І. Россолімо. Тому більшість невропатологів використовують назву “синдром Россолімо-Мелькерссона-Розенталя”.

Характерною особливістю медичної термінології є широке використання епонімів. В цьому плані стоматологічна лексика не є виключенням. В субмові “стоматологія” епоніми використовують для позначення різноманітних понять: **хвороб** – *Kawasaki disease* (is a condition that causes inflammation in the walls of small- and medium-sized arteries throughout the body, including the coronary arteries, which supply blood to the heart muscle. Kawasaki disease is also called mucocutaneous lymph node syndrome because it also affects lymph nodes, skin, and the mucous membranes inside the mouth, nose and throat), **симптомів та синдромів** – *Ellis-van Creveld syndrome* (is an inherited disorder of bone growth that results in very short stature (dwarfism). People with this condition have particularly short forearms and lower legs and a narrow chest with short ribs. Ellis-van Creveld syndrome is also characterized by the presence of extra fingers and toes (polydactyly), unusually formed nails and teeth, and heart defects), **клінічних класифікацій** – *Angle's classification method* (classification is based on the relative position of the maxillary first molar. According to Angle, the mesiobuccal cusp of the upper first molar should rest on the mesiobuccal groove of the mandibular first molar. Any variations from this resulted in malocclusion types. It is also possible to have different classes of malocclusion on left and right sides), **методів дослідження**, – *The Venham Picture Test* (it is a self-report instrument using a picture technique for aswering and consists of eight items measuring situational or state of anxiety. The child is presented 8 pairs of picture of children exhibiting various emotions and is asked to choose the child that the best reflects his own emotions/ scores are determined by summing the number of instances in which the child selects the high-fear stimulus. This scale has range of “0”, meaning no fear, to “8”, meaning high fear), **методів лікування** – *Johnson method* (a technique for filling root canals, in which gutta-percha cones are dissolved in a chloroform-resin solution in the root canal to form a plastic mass. The plastic material is forced into the apex of the root canal, and more is added until the canal is sealed), **медичного обладнання та пристроїв** – *Andresen appliance* (an appliance intended to function as a passive transmitter and sometimes stimulator of the forces of the perioral muscles. One of the activator types of orthodontic appliances that induces or directs oral forces to contribute to improved tooth position and jaw relationship), тощо [15; 16].

Розбудова термінологічних систем є визначальним чинником у розвитку наукового стилю в усьому його професійно зумовленому розмаїтті. Вона відбувається за об'єктивними законами розвитку лексики та водночас коригується науковцями [10, с. 7]. В основу кожного терміна закладаються ознаки, пов'язані з процесами, явищами, предметами і тощо, до яких поняття відноситься. Від науково-технічного терміна необхідно вимагати, щоб ознаки які він відображає не носили випадково характеру і чітко характеризували б відповідне поняття, підкреслюючи тим самим як схожість з однорідними поняттями, так і свою індивідуальність [8, с. 29]. Однак предметно-логічна мотивація в епонімах відсутня. Власна назва, яка є його складовою, – це особливий розряд слів, мовне призначення якого – виділити об'єкт з низки йому подібних. У таких термінах поєднуються основні мовні функції апелятивів та власних назв. Апелятив позначає клас об'єкту, а пропріативу належить ідентифікуюча роль. Поняття *хвороба* (порушення нормальної життєдіяльності організму людини внаслідок несприятливих чинників), *синдром* (комплекс симптомів, характерних для певного захворювання), *метод* (стандартне завдання, що застосовується для одержання кількісної характеристики певних явищ у різних галузях науки) та *пристрій* (прилад за допомогою якого виконується певна робота) – ці найменування не є носіями конкретної інформації. Щоб охарактеризувати будь-які терміни з відпрізвищевим компонентом та для їхнього точного позначення необхідна ціла низка описів. Такий громіздкий описовий термін не може ефективно існувати в професійному спілкуванні. В цьому відношенні більше шансів на існування мають терміни-епоніми, які є стислими та лаконічними.

Основною характеристикою власної назви, яка використовується в прямій та непереносній функції, є відсутність причинно-наслідкового зв'язку з номінуючим одиночним об'єктом. Тому, в подальшому, власні назви, які є складовою терміна, піддаються апелятивації. В результаті цього відбувається “відривання” імені від носія і “прикріплення” його до наукового термінопоняття. Термін, який виник на базі власної назви, втрачає зв'язок з одиничним об'єктом, набуваючи тісного зв'язку з поняттям і співвідноситься з класом однотипних об'єктів [2, с. 96]. Таким чином, епоніми – це особливий розряд слів, призначення якого виділити один об'єкт з переліку схожих.

Термінологія розвивається в оточенні загальноживаних слів, і це з часом призводить до заміни термінів-епонімів більш зрозумілими та зручними (легкими) для вимови словами, але втрачається пріоритет вченого у відкритті та описанні нового явища. Так, у 1959 американський стоматолог Аддельстон (Н. К. Addeleston) запропонував новий стоматологічний термін, який було названо “Addeleston technique”. Однак, за даними сучасної наукової літератури [13; 14], в стоматологічній лексиці активно використовується його термін-синонім “Tell-Show-Do technique” (The aim of this technique is to guide the behavior and reduce the normal fear of children – dental patients

during different stages of their psychological development [13, с. 47]): “... Most behaviour management techniques involve giving children information and explanations as a way of helping them cope. This is consolidated in the *Tell-Show-Do (TSD) technique*, which is a widely used technique in the paediatric context ...” [14, с. 9].

Дослідити етимологію даного терміна, з часом, стане просто неможливо, оскільки прослідковуються подальші динамічні процеси, в результаті яких термін вживається як аббревіатура **TSD technique**: “... It has been found that female dentists were more likely to use the **TSD technique**, which reflects many of the monitoring strategies on this subscale. However, the mean monitoring score for both genders was high indicating that male dentists also employ monitoring strategies frequently ...” [14, с. 11].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Отже, термінополе субмови стоматології має динамічний характер про що свідчить виникнення різних нових лексичних одиниць, у тому числі й з відпрізвищевим компонентом. Термінологічна епонімізація є цікавим лінгвістичним явищем, оскільки в ній відображаються етапи розвитку медичного пізнання. Їй належить важливе місце у формуванні терміносистеми за необхідності номінації понять, які виникають, де апелюють слугує для визначення класу об’єкта, а пропріативу відводиться ідентифікуюча роль. Власним назвам належить чільне місце в накопиченні, збереженні та передачі культурної інформації.

Безумовно, необхідним є більш детальний аналіз епонімічних одиниць стоматологічної лексики. Тому, в подальшому, ми плануємо виокремити основні складники концепту “стоматологія” та здійснити квантитативний та квалітативний аналіз відібраних термінів-епонімів (на матеріалі англійської мови).

Література:

1. Бицко Н. До питання формування української стоматологічної клінічної термінології / Наталія Бицко // Актуальні науки досягнення : матеріали Інтернет-конференції. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 40-43.
2. Вит Ю. В. Эпонимы в англоязычной офтальмологической терминологии / Юлия Вит // Записки з ономастики : зб. наук. праць. – Одеса : Астропринт, 2008. – Вип. 11. – 124 с.
3. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : “Наука”, 1977. – 248 с.
4. Дзюба М. Диференціація епонімічних термінів і номенів / Майя Дзюба / Вісник Нац. у-ту “Львівська політехніка” : Серія “Проблеми української термінології”. – 2010. – № 676. – С. 15-18.
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови : Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К. : Вид-во Київ. у-ту, 1970. – 308 с.
6. Котович В. Ономастичний простір Львівщини : ойконімія Миколаївського району / Віра Котович // Проблеми гуманітарних наук. Наукові записки ДДПУ : Філологія. – 2009. – Вип. 24. – С. 134–145.
7. Лисенко В. Терміни-епоніми в українській анатомічній термінології / Валентина Лисенко // Вісник Нац. у-ту “Львівська політехніка” : Серія “Проблеми української термінології”. – 2009. – № 648. – С. 66–70.
8. Лотте Д. С. Краткие формы научно-технических терминов. / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1971. – 84 с.
9. Маковська О. О. Ономастичний простір англійських термінів пластичної хірургії / О. О. Маковська // Науковий вісник Волинського Нац. у-ту ім. Л. Українки, 2011. – Ч. 2. – № 6. – С. 164–168.
10. Панько Т. І. Українське термінознавство : підруч. / Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
11. Синиця В. Статус епонімічних утворень в латинській стоматологічній термінології / Валентина Синиця // Науковий Вісник Чернівецького у-ту : Романо-словянський дискурс : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 565. – С. 134–137.
12. Семисюк А. М. Співвіднесеність епонімних утворень у медичній термінології (на матеріалі латинської, англійської та німецької мов) / А. М. Семисюк, В. Г. Синиця, Н. М. Соловійова // Взаємодія одиниць різних рівнів германських, романських і слов’янських мов. – К. : КДПІМ, 1992. – С. 139–142.
13. Nikolova-Varlinkova K., Kabaktchieva R. Reaction of 5 and 6 year old children to local anesthesia during dental treatment / K. Nikolova-Varlinkova, R. Kabaktchieva // Journal of IMAB : Annual Proceeding (Scientific Papers). – 2008. – Book 2. – P. 47–51. – Режим доступу: http://www.journal-imab-bg.org/statii-08/vol08_2_47-51str.pdf
14. Buchanan H, Niven N. Self-report treatment techniques used by dentists to treat dentally anxious children : a preliminary investigation / H. Buchanan, N. Niven // International Journal of Paediatric Dentistry. – 2003. – № 13. – P. 9–12. – Режим доступу: <http://www.dental.ufl.edu/Faculty/JRiley/kidsweb/Buchanan%20and%20Niven.pdf>
15. <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/>
16. <http://www.whonamedit.com/eponyms/>